

Çeviri/ Translate

Geliş Tarihi / Received: 08.05.2019 • Kabul Tarihi / Accepted: 09.05.2019

SÜNNİ VE Şİİ İSLAM: MODERN ÇATIŞMANIN TARİHSEL BAĞLAMI

Ramazan TARİK

Dr. Öğr. Üyesi Bitlis Eren Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Kelam ve İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı/Bitlis/Türkiye
rtarik@beu.edu.tr
orcid.org/0000-0002-1912-6610

Bu çalışma, Emily Hawley¹ tarafından “*Sunni and Shia Islam: Historical Context to Modern Conflict*” başlığıyla kaleme alınmış ve WANA² enstitüsünde yayınlanmış olan İngilizce makalenin Türkçe tercümesidir

Hz. Muhammed (sav)’in MS. 632’de vefat etmesinden sonra, Müslüman toplumu, Arap Yarımadası’nda oluşturdukları İslam Devleti’ni yönetecek bir sonraki liderin nasıl seçileceği hususunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Bir grup, Hz. Muhammed’in en yakın erkek aile üyesi olan Hz. Ali’nin halife olmasını desteklemişlerdir. Bu görüşe destek verenlerin önemli çoğu, günümüzdeki Şii Müslüman grubu oluşturmuşlardır. Diğerleri ise, Müslüman toplumunun bir sonraki liderini, Hz. Ali’nin de üyesi olduğu Hz. Peygamber’in en yakın sahabe çevresinden seçme düşüncesini desteklemişlerdir. Bunlar da günümüzde 1,6 milyarlık bir kitle ile Müslümanların yüzde seksenini oluşturan Sünni Müslümanları oluşturmuşlardır.

¹ Emily Hawley, siyasi İslam’ın WANA bölgesindeki etkisini, bölgesel yasal güçlendirme girişimlerini ve Arap Baharının devam eden etkisini araştırmak için WANA çalışma ekibine katılmıştır. Hawley, WANA Enstitüsüne katılmadan önce, Fulbright araştırma uzmanı olarak, demografik gelişmelerin Ürdün’ün Hırak protesto hareketi üzerindeki etkisini incelemiştir. Ayrıca Ürdün Diploması Enstitüsü ve Amerikan Dış Hizmetler Dergisi’nde de staj yapmıştır. Hawley, Santa Clara Üniversitesi’nden Siyaset Bilimi lisans derecesine sahip olup Arapça, İslami ve Orta Doğu Etütleri alanlarında da yandal eğitimi almıştır.

² Kısa adı WANA olan The West Asia-North Africa Institute, Ürdün’ün başkenti Amman merkezli kar amacı gütmeyen bir düşünce kuruluşudur. Prens el-Hassan bin Talal başkanlığında faaliyet gösteren enstitü, Batı Asya ve Kuzey Afrika’nın karşılaştığı başta insani zorluklar olmak üzere birtakım zorluklarla mücadele etmek ve bu bölgeleri kalkındırmak amacıyla teşvik çalışmaları yapmaktadır. Enstitü hakkında detaylı bilgi için bkz: (<http://wanainstitute.org/en/about-us> / WANA Institute's Operational Strategy. Erişim Tarihi: 11.04.2019.)

Dönüm Noktasındaki Bir Topluluk

Sünni ve Şii kaynaklarda, Hz. Peygamber'in vefatını müteakiben ortaya çıkan birtakım olaylarla ilgili farklı anlatımlar olsa da, her iki toplum, kollektif seçimi savunanların hilafet tartışmasını kazandığı konusunda hemfikir olmuşlardır. Toplumsal olarak seçilen üç lider, zaten Hz. Ali seçilmeden önce görev yapmıştır. Ancak Hz. Ali'nin hilafete atanması, daha fazla tartışmaya yol açmış; son peygamber Hz. Muhammed'in eşi Hz. Aişe ve yakın zamanda öldürülen lider Hz. Osman'ın akrabaları dâhil olmak üzere güçlü rakiplerle karşı karşıya kalmıştır. Hz. Ali, iktidarına yönelik gerçekleştirilen bu ilk meydan okumalardan kurtulmuşsa da, 661'de Hârici adı verilen küçük bir dini grup tarafından suikasta uğramıştır. Yaklaşık 20 yıl sonra, Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin, hanedan atamalarına muhalefet eden yeni liderliğe karşı durmuştur. O, 72 taraftarı ve aile üyeleri hayatlarını kaybetmiş, ancak bebek yaşta erkek evladı aile soyunu sürdürmek için hayatta kalmıştır.³

Bu politik karmaşaya rağmen, Sünnilerle Şiiiler arasındaki ayırım ancak 16. yüzyılın başlarında resmileştirilmiştir. Deklarasyon, muhtemel Şii Safeviler ve gelecekteki Sünni Osmanlılar arasında farklı bir politik çekişme zeminine oturtuldu.

İnanç Farklılıkları

Günümüzde Sünniler ve Şiiiler, hem Hz. Hüseyin hem de Hz. Ali'nin kaybindan dolayı yas tutmaktadırlar. Sünnilere göre Hz. Ali'nin ölümü, İslam'da altın bir dönemin sonu olarak kabul edilmektedir. Hz. Ali'nin, Hz. Peygamber'in ölümünden sonra seçilenler arasında tek meşru lider olduğuna inanan Şiiiler ise, Hz. Hüseyin'in kaybına ve şehitliğine daha çok önem vermektedir. Ancak her ikisi de, Hz. Hüseyin'in geçirdiği son savaşı her İslami (hicri) yılda Aşura'da anmaktadırlar. Şiiilerin bu günde kendilerini cezalandırma şeklinde ortaya çıkan görüntüleri, Şia toplumu içerisinde tartışma konusu olan bir pratiği vurgulamaktadır.

Iraklı Şiiiler kendilerini Aşura'da kılıçla vuruyorlar. (Kaynak: Arabian Business)

Daha az kapsamlı olan bir başka Şii anma uygulaması da mevcuttur; İran'ın kan bankaları, Aşura gününde, günlük ortalama bağışlarının neredeyse dört katını toplamaktadır.⁴

Şiiiler, Sünnilerin aksine, "imam" adı verilen masum dini liderlerin varlığına inanırlar. Aslında bu imamlar, doğrudan Hz. Ali'den 939'da çocuk yaşta kaybolan on ikinci imama kadar dayanmaktadır. Caferiler veya günümüzde baskın Şii grubu ifade eden son lakap, "İsnâaşeriyye", bu kayıp İmam'a büyük önem verirler. Bunlar, kayıp imamı, Hz. İsa ile birlikte ortaya çıkacak olan güçlü bir İslami figür kabul edilen mehdi olarak kabul ederler. Sünniler ve diğer Şii gruplar da mehdinin geleceğine

³ Barnaby Rogerson, The Heirs of the Prophet Muhammad and the Roots of the Sunni-Shia Schism.

⁴ Muhammad Michael Knight, "Blood and Islam: Between Eid and Ashura," Vice. 1, Nov. 2012. <http://www.vice.com/en_au/read/blood-and-islam-between-eid-and-ashura-popping-the-marks>.

inanmalarına rağmen, İsnâaşeriyye, mehdinin kayıp imam olduğuna inanırlar ve onun dönüşünü beklemektedirler. On ikinci imamın kaybından sonra, Şiilerin liderlerinin göreve geliş şekli bakımından Sünnilere benzer hale gelmiştir. Dini liderler, İslam hukukunun uygulanmasına karşı özel bir sorumlulukla yürütme görevlisi olarak görev yapmaktadırlar. Sünnilerde ise, hiçbir zaman resmi bir din adamları sınıfı olmamış; bunun yerine âlimler ve fakihler, bağlayıcılığı olmayan kendilerine has uzman görüşlerini yazmışlardır. Şii imamlarının seçkin olması, bazı Sünnileri, Şiilerin İslam'ın temel esası kabul edilen Allah'ın birliği fikrine bağlılıklarını sorgulamaya sevk etmiştir. Bununla birlikte, Kahire'deki el-Ezher Üniversitesi'nden Şeyh Mahmud Şeltut'un da içinde bulunduğu önde gelen Sünni âlimler, Kral II. Abdullah'ın Amman Mesajı'nda yaptığı gibi, önemli Şii mezheplerini meşru mezhepler⁵ (hak mezhep) olarak kabul etmişlerdir. Bu âlimlere göre, siyasi bölünmeden dolayı ortaya çıkan farklılıklar, ortak Kur'ânî değerleri ve bu kutsal kitabın bütün Müslümanların ortak kitabı olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz.

Modern Gerilimin Gelişimi

Sünniler ve Şiiler, İslam dünyasının birçok yerinde barış içinde yaşamakta; bazı ülkelerde mezhepler arası evlilikler yapılabilmekte ve aynı camilerde ibadet edilebilmektedir. Tarihsel olarak da, İslam dünyasındaki ihtilaf Sünni-Şii safları üzerinden olmamıştır.⁶ Hatta el-Kâide ve Hizbullah gibi örgütler bile İslam içindeki bölünmelerden ziyade Batı karşıtlığı/Siyonist yapılara odaklanmaktadır.⁷ Bununla birlikte, tüm Şiileri veya tüm Sünnileri tek bir siyasi varlık olarak göstermek de yanlış olur. Tam aksine, 1980'li yıllarda Irak'ın Sünni Devlet Başkanı Saddam Hüseyin, İran-İrak Savaşı'nda Şii devletine karşı çoğunluğu Şiilerden oluşan bir orduyu ileri sürmüştür. Aynı şekilde, Suudi Arabistan, Sünni İslam'ın gruplarını güçlendirmek için girişimlerde bulunurken, bir diğer Sünni grup olan Müslüman Kardeşleri de kınamıştır.⁸ Birçok Müslümana göre, politik, etnik, ulusal ve ailesel bağlılıklar, Sünni-Şiilerin problemlerinden önce gelmektedir.⁹

Bununla birlikte dini mezhepçilik, Batı Asya-Kuzey Afrika bölgesinde giderek artmakta olup Irak ve Suriye'deki çatışmalar ise konfesyonel hatları (Sünni ve Şii taraflar arasındaki) artarak takip etmektedir. Irak'ta ve Suriye'de Şii güçleri büyük ölçüde Sünni muhalefetle mücadele etmektedir. Mevcut gerilimlerin jeopolitik kökenlerinin olduğu aşikârdır.

⁵ Shireen Hunter, "Sunni-Shia Tensions are More About Politics, Power and Privilege Than Theology," Prince Alwaleed bin Talal Center for Muslim-Christian Understanding.

⁶ Adı geçen eser.

⁷ "The Sunni-Shia Divide," Council on Foreign Relations, 15, July 2014, <<http://goo.gl/xaHq0s>>.

⁸ Adı geçen eser.

⁹ Hunter, "Sunni-Shia Tensions are More About Politics, Power and Privilege Than Theology."

İran-İrak Savaşı (Kaynak: The Guardian)

İran'ın 1979 İslam Devrimi'nden beri, Sünni Suudi Arabistan ve Şia İran, büyük ölçüde mezhepsel hatlar boyunca ittifaklar sağlayarak bölgesel hâkimiyetlerini artırmak için yarışmaktadır. Bazı analistler, günümüz Suriye ve Irak savaşlarının, bu iki ulus için vekâlet savaşı oluşturduğunu düşünmektedir.¹⁰ Sünni-Şii çatışması için Suriye iç savaşını azaltmak veya sözde İslam Devleti'nin (İŞİD) yükselişi tehlikeli bir basite indirgemeci yaklaşımdır. Mezhebi terimlerle şiddeti karakterize etmek, kendini gerçekleştirebilecek bir kehanet olma riskini taşır. Önceki Irak Başbakanı Maliki, Aralık 2013'te, mezhepçi açıklamalarından dolayı İŞİD'e karşı Sünni muhalefetten yaralanma şansını kaybettiğinde bu dersi öğrenmiş oldu.¹⁰ İŞİD karşıtlığı, özellikle, kendini Sünni devlet ilan eden İŞİD'e karşı düşmanlıklarını paylaşan Suudi Arabistan ve İran için Sünni-Şii ayrımını zayıflatmaktadır.

Kaynakça

WANA, (2018). Emily Hawley tarafından, "Sunni and Shia Islam: Historical Context to Modern Conflict" başlığı ile yazılmış olup yazılan bu çalışma, WANA Enstitüsü'nün http://wanainstitute.org/sites/default/files/fact_sheets/Sunni-Shia.pdf. (Erişim Tarihi: 11.04.2019) adresinden alınmıştır.

¹⁰ "The Sunni-Shia Divide."

¹⁰ Hassan Hassah, "More than Isis, Iraq's Sunni Insurgency," Sada, 17, June 2014.

<<http://carnegieendowment.org/sada/2014/06/17/more-than-isis-iraq-s-sunni-insurgency/hdvi>>.